

УДК 658

О. Ю. Коваленко,

кандидат економічних наук, доцент кафедри землеустрою та геоінформатики,
Південнослав'янський Інститут Київського славистичного університету

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Стаття присвячена обґрунтуванню трансформаційних процесів у системі конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. За допомогою відомих статистичних моделей визначено, що ймовірність банкрутства сільськогосподарських підприємств, які мають незадовільний фінансовий стан, є низькою або незначною. Розроблено практичні рекомендації з відновлення конкурентоспроможності збиткових та малоприбуткових сільськогосподарських підприємств.

Article is devoted to substantiation of processes of transformation in system of competitiveness of the agricultural enterprises. By means of known statistical models it is defined, that probability of bankruptcy of the agricultural enterprises which have unsatisfactory financial conditions is low or insignificant. Practical recommendations about restoration of competitiveness of the unprofitable or not profitable agricultural enterprises are developed.

Ключові слова: трансформаційні процеси, конкурентоспроможність, сільськогосподарські підприємства, банкрутство, фінансовий стан.

Keywords: processes of transformation, competitiveness, the agricultural enterprises, bankruptcy, unsatisfactory financial conditions.

Вступ. У системі управління конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств важливе місце посідає діагностика та прогнозування їх фінансового стану, що дозволяє усвідомити тенденції, сформовані в ньому впродовж певного періоду господарювання, виявити та попередити небажані відхилення від його нормативних значень. Отримання науково обґрунтованого судження про наявний та можливий фінансовий стан, якого можна досягти за умови здійснення трансформаційних перетворень у сфері фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств є основою розробки альтернативних варіантів їх розвитку.

Звернемо увагу, що використання прогнозової інформації є необхідним елементом формування ринкової стратегії сільськогосподарських підприємств, оскільки дозволяє приймати ефективні управлінські рішення орієнтовані на досягнення задовільного фінансового стану у чітко встановлений термін. Крім того, прогнозування є основою управління трансформаційними процесами з відновлення конкурентоспроможності збиткових та малоприбуткових сільськогосподарських підприємств, кількість яких щорічно зростає через невизначеність ринкового середовища України, постійних змін на його макро- і макрорівні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням відновлення конкурентоспроможності збиткових та малоприбуткових підприємств за допомогою розробки статистичних моделей діагностики та прогнозування їх банкрутства займалися такі видатні вчені: Є. Альтман, Г.В. Савицька, А. Спрінґейт, Ж. Конан, М. Гольдер, Р. Таффлер, Г. Тисшоу, Р. Ліс, Д. Чессер та ін. Проблемам поліпшення фінансового стану підприємств на основі його трансформаційних перетворень присвятили свої праці Королевська Н.Ю., Островська О.А., Осадчук Н.В., Федулова Л.І., Клементьєва О.Ю.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Дослідження тенденцій розвитку сільськогосподарських підприємств вказує на той факт, що для значної їх кількості властивим є погіршення фінансового стану через зниження прибутковості та зростання витрат. Виходячи з того, що фінансовий стан сільськогосподарських підприємств є одним з найважливіших критеріїв конкурентоспроможності, пошук шляхів поліпшення фінансового стану засобом його трансформаційних перетворень потребує подальших досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування трансформаційних процесів у системі конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств та розробка практичних рекомендацій з її відновлення на збиткових та малоприбуткових сільськогосподарських підприємствах.

Результати дослідження. Трансформаційні процеси притаманні сучасній експортноорієнтованій економіці, в якій відбувається формування інноваційних підприємств, забезпечується реалізація прав суб'єктів господарювання на здійснення зовнішньоекономічних операцій завдяки можливості залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій. Брак внутрішніх та зовнішніх джерел фінансування обмежують можливості національних товаровиробників у конкурентній боротьбі на внутрішньому та зовнішньому ринках. Іншими словами, без здійснення на таких підприємствах змін у структурі їх управління і фінансування, формах та видах діяльності, буде затрудненим процес створення передумов для їх конкурентоспроможності.

У цьому контексті Королевська Н.Ю. [1], відзначає, що управління трансформаційними процесами на підприємствах України передбачає виявлення та прогнозування впливу некерованих змін і зовнішніх чинників на трансформаційний процес, розробку сукупності способів, методів та інструментарію розроблення й прийняття рішень щодо управління діяльністю підприємства в умовах його трансформацій на різних етапах їхнього здійснення.

У світовій практиці управління трансформаційними процесами підприємств з метою забезпечення їх конкурентоспроможності значного поширення набули статистичні моделі діагностики банкрутства, які являють собою обчислену функцію дискримінанту. В якості аргументів цієї функції використовують фінансові коефіцієнти-індикатори, що обумовлюють розвиток кризових явищ на підприємстві, а значення самої функції (так званий Z-рахунок) дозволяє визначити ймовірність загрози банкрутства.

Перевагами таких моделей є можливість забезпечення точності результатів інтегральної оцінки фінансового стану підприємств за низької трудомісткості її проведення та отримання порівняльної характеристики різних суб'єктів господарювання. Крім того, інформація для проведення розрахунків відображається в основних формах фінансової звітності, тому є доступною і дозволяє оцінити зони ризику, в якій перебувають підприємства.

У цьому зв'язку, ще у 1968 р. американський економіст Е. Альтман запропонував п'яти-факторну економіко-математичну модель, яка з часом стала відомою як Z-рахунок Альтмана ("Altman Z-score"). Ця модель являє собою функцію багатьох змінних (показників), що характеризують економічний потенціал підприємства і результати його діяльності за певний період [3], яку розглянуто на прикладі результатів господарювання за 2011 рік сільськогосподарського приватного акціонерного товариства (СПАТ) "Охоче", що на Харківщині і спеціалізується на розведенні птиці [5]:

$$Z = 1,20K_1 + 1,40K_2 + 3,30K_3 + 0,60K_4 + 0,99K_5, \quad (1)$$

де $K_1 - K_5$ – фінансові коефіцієнти, які розраховуються за даними звіту про фінансові результати підприємства.

K_1 – частка власних оборотних коштів в активах підприємства, дорівнює відношенню чистого оборотного капіталу (поточні активи – поточні зобов’язання) до обсягу активів;

$$K_1 = \frac{7420 - 3170}{23711} = 0,18 \text{ на початок звітного періоду,}$$

$$K_1 = \frac{4720 - 475}{20512} = 0,21 \text{ на кінець звітного періоду.}$$

Розрахунки коефіцієнтів та Z-критерію для різних моделей зведені в табл. 1.

Таблиця 1. Ймовірність банкрутства СПАТ “Охоче” за різними методиками						
На період діяльності	Фінансові коефіцієнти					Z-критерій
	За 5 факторною моделлю Е. Альтмана (1968р. / 1983 р.)					
	K_1	K_2	K_3	K_4	K_5	
початок	0,18	0,24	0,04	4,5	1,2	3,63 / 3,54
кінець	0,21	0,29	0,00	22,5	1,5	15,64 / 11,34
За 2 факторною моделлю Е. Альтмана						
	K_{II}	K_K				
початок	2,34	0,57				-2,88
кінець	9,95	0,53				-11,04
За діагностикою платоспроможності Конана і Гольдера						
	K_1	K_2	K_3	K_4	K_5	
початок	0,02	0,69	0,01	0,06	3,73	-1,03
кінець	0,01	0,79	0,01	0,05	0,42	-0,27
За моделлю Спрінгейта						
	A	B	C	D		
початок	4250	0,04	0,32	1,43		4378,4
кінець	4252	0,04	0,21	1,79		4380,5
За коефіцієнтами Таффлера						
	K_1	K_2	K_3	K_4		
початок	1,4	9,0	0,01	1,4		1,6
кінець	1,5	1,1	0,02	1,8		1,9
За моделлю Романа Ліса						
	K_1	K_2	K_3	K_4		
початок	0,31	0,05	0,24	4,5		0,04
кінець	0,23	0,05	0,28	22,5		0,06

K_2 – нерозподілений прибуток у загальному обсязі активів (показує рентабельність активів, розраховану з використанням величини нерозподіленого прибутку);

$$K_2 = 5751/23711 = 0,24 \text{ на початок періоду;}$$

$$K_2 = 5853/20512 = 0,29 \text{ на кінець періоду.}$$

K_3 – частка прибутку (до сплати відсотків і податків) у загальному обсязі активів;

$$K_3 = 1019/23711 = 0,04 \text{ на початок періоду;}$$

$$K_3 = 102/20512 = 0,00 \text{ на кінець періоду.}$$

K_4 – відношення власного капіталу до заборгованості (фінансова структура);

$$K_4 = 18443 / (956+3170) = 4,5 \text{ на початок періоду;}$$

$$K_4 = 18545 / (350+475) = 22,5 \text{ на кінець періоду.}$$

K_5 – виручка від реалізації у загальному обсязі активів (характеризує віддачу активів).

$$K_5 = 28493/23711 = 1,2 \text{ на початок періоду;}$$

$$K_5 = 30816/20512 = 1,5 \text{ на кінець періоду.}$$

$Z = 3,63$ на початок періоду; $Z = 15,64$ на кінець періоду.

Виходячи з того, що критичне значення індексу Z розраховане Е. Альтманом за даними статистичної вибірки дорівнює 2,675, тому ймовірність банкрутства СПАТ “Охоче” у найближчі 2-3 роки (табл. 2) є дуже низькою:

Таблиця 2. Ймовірність банкрутства за значенням рахунку “Z” Альтмана	
Рахунок “Z” Альтмана	Ймовірність банкрутства
Менше 1,8	Дуже висока
1,8-2,675	Висока
2,8-2,9	Можлива
3,0 і вище	Дуже низька

Крім того, що ймовірність банкрутства СПАТ “Охоче” визначено за вище приведеною п’ятифакторною моделлю, результати прогнозу перевірено за двофакторною моделлю Е. Альтмана, яка враховує вплив коефіцієнта покриття та питомої ваги позикових коштів в структурі пасивів на ймовірність банкрутства [2]:

$$Z = -0,3877 - 1,0736 \cdot K_{II} + 0,0579 \cdot K_k \quad (2)$$

де K_{II} – відношення суми оборотних коштів до суми поточних зобов’язань (коефіцієнт покриття);

K_k – відношення суми всіх зобов’язань до сукупного капіталу (коефіцієнт концентрації позикового капіталу) – дані розрахунку в табл.1.

Від’ємні значення Z- критерію (-2,88 та -11,04) свідчать про низьку ймовірність банкрутства СПАТ “Охоче”, оскільки якщо $Z = 0$ ймовірність банкрутства дорівнює 50%, при $Z > 0$ – ймовірність банкрутства перевищує 50%.

Зазначимо, що Z – рахунок Альтмана за двофакторною моделлю не забезпечує високу точність прогнозу, оскільки ця модель не включає показники ділової активності та ефективності функціонування підприємства. Водночас п’ятифакторна модель, точність прогнозу за якою складає в горизонті одного року 90%, двох – до 70% та трьох – до 50%, була розроблена Е. Альтманом лише для компаній, акції яких котируються на біржі. Крім того, процес моделювання за даною моделлю передбачає використання звіту про прибутки і збитки та приміток до річної звітності компанії, складених на основі загальноприйнятих принципів (стандартів) бухгалтерського обліку (Generally Accepted Accounting Principles (GAAP)), прийнятих у США. Зважаючи на те, що в Україні прийнято національні Положення (стандарт) бухгалтерського обліку П(С)БО, виникає складність пошуку відповідних показників у П(С)БО та їх адаптації для проведення прогнозування фінансових коефіцієнтів вітчизняних підприємств. У зв’язку з труднощами забезпечення повної відповідності бухгалтерського обліку, фінансової звітності та показників міжнародної практики до діяльності вітчизняних підприємств процес прогнозування фінансового стану має бути доповнений методиками, що передбачають урахування впливу на нього всіх можливих факторів.

Треба сказати, що у 1983 р. Е. Альтман розробив іншу прогнозу модель, яка дозволяла визначати ймовірність банкрутства компаній, акції яких не були представлені на біржі [4]:

$$Z = 0,717K_1 + 0,847K_2 + 3,107K_3 + 0,42K_4 + 0,998K_5, \quad (3)$$

де $K_1 - K_5$ – фінансові коефіцієнти. При цьому підприємство має стійким фінансовий стан, якщо $Z > 2,9$.

Приведену модель використано для визначення фінансової стійкості СПАТ “Охоче” та передбачення кризових явищ і отримано $Z = 3,54$ на початок періоду та $Z = 11,34$ на кінець періоду, що є підтвердженням низької ймовірності банкрутства товариства.

Зважаючи на те, що фінансовий стан СПАТ “Охоче” залежить від наявності дебіторської заборгованості, прогнозування його динаміки потребує використання такого методу моделювання показників, який би врахував вплив цього фактору. На наш погляд, таким методом є діагностика платоспроможності Конана і Гольдера [2]:

$$Z = -0,16 \cdot K_1 - 0,22 \cdot K_2 + 0,87 \cdot K_3 + 0,10 \cdot K_4 - 0,24 \cdot K_5 \quad (4)$$

де K_1 – відношення суми дебіторської заборгованості і грошових коштів до валюти балансу;

K_2 – відношення постійного капіталу до валюти балансу;

K_3 – відношення фінансових витрат до виручки від реалізації;

K_4 – відношення витрат на персонал до доданої вартості;

K_5 – відношення валового прибутку до позикового капіталу;

Отже, ймовірність банкрутства за моделлю Конана і Гольдера на початок періоду дорівнює $Z = -1,03$, на кінець – $-0,27$.

Ймовірність виникнення ознак банкрутства визначають за шкалою Конана і Гольдера [2] (табл. 3).

Таблиця 3. Ймовірність затримки платежів за моделлю Конана і Гольдера

Значення Z	Ймовірність затримки платежів, %
+ 0,210	100
+0,180	90
+0,002	80
-0,026	70
-0,068	50
-0,087	40
-0,107	30
-0,131	20
-0,164	10

Ймовірність затримки платежів та виникнення ознак банкрутства за моделлю Конана і Гольдера для СПАТ “Охоче” є незначною.

У США другою за надійністю передбачення можливого банкрутства підприємства (після Z-рахунку Альтмана) вважається модель Спрінггейта [2]:

$$Z = 1,03A + 3,07B + 0,66C + 0,4D, \quad (5)$$

де A – відношення робочого капіталу до загальної вартості активів (коефіцієнт мобільності активів);

B – відношення прибутку, що оподатковується, до загальної вартості активів (рентабельність активів);

C – відношення прибутку оподаткування до короткострокових зобов'язань (рентабельність короткострокового позикового капіталу);

D – відношення обсягу продажів до загальної вартості активів (оборотність активів).

Точність прогнозування банкрутства за цією моделлю складає 92%.

Виходячи з того, що робочий капітал є різницею між сумою оборотних активів та кредиторською заборгованістю, розрахуємо перший та інші параметри моделі для досліджуваного товариства (див. табл. 1).

При цьому значення Z на початок періоду складатиме 4378,4, на кінець періоду – 4380,5.

Оскільки при $Z < 0,862$ – підприємство є потенційним банкрутом, то за результатами значень Z моделі Спрінггейта СПАТ “Охоче” не загрожує банкрутство.

У країнах з розвинутою ринковою економікою застосовують моделі прогнозування банкрутства, які враховують вплив зовнішніх чинників на діяльність підприємства. Одним із таких критеріїв передбачення банкрутства є коефіцієнт Таффлера, запропонований у 1977 році. Ця модель відтворює картину фінансового становища компанії і є типовою моделлю для аналізу компаній, акції яких котируються на біржах [2]:

$$Z = 0,53 \cdot K_1 + 0,13 \cdot K_2 + 0,18 \cdot K_3 + 0,16 \cdot K_4, \quad (6)$$

де K_1 – відношення операційного прибутку до поточних зобов'язань;

K_2 – відношення поточних активів до загальної суми зобов'язань;

K_3 – відношення поточних зобов'язань до загальної суми активів;

K_4 – оборотність активів (відношення виручки від реалізації до суми активів).

При цьому K_1 – вимірює прибутковість; K_2 – стан оборотного капіталу; K_3 – рівень фінансового ризику; K_4 – рівень ліквідності (див. табл. 1).

Отримаємо значення Z на початок періоду, який складатиме 1,6 і на кінець періоду – 1,9.

Якщо величина $Z > 0,3$, то у підприємства є довгострокові перспективи розвитку, якщо у межах 0,2-0,3 – банкрутство можливе, а якщо менша 0,2, то банкрутство більш ніж ймовірне. Отриманні значення Z для досліджуваного підприємства дозволяють стверджувати, що підприємству СПАТ “Охоче” не загрожує банкрутство.

У 1972 р. для Великобританії Роман Ліс розробив наступну модель прогнозування банкрутства [2]:

$$Z = 0,063 \cdot K_1 + 0,092 \cdot K_2 + 0,057 \cdot K_3 + 0,001 \cdot K_4 \quad (7)$$

де K_1 – відношення оборотного капіталу до суми активів;

K_2 – відношення операційного прибутку до суми пасивів;

K_3 – відношення нерозподіленого прибутку до суми пасивів;

K_4 – відношення власного капіталу до позикового (див. табл. 1, останні два рядки).

Виходячи з того, що значення показника Z нижче, ніж 0,037 свідчить про високу загрозу банкрутства, то для СПАТ “Охоче”, значення цього показника 0,04 на початок періоду і 0,06 на кінець періоду вказує на те, ймовірність її виникнення є незначною. Однак зовнішні фактори (ступінь розвитку фондового ринку, податкове законодавство, нормативне забезпечення бухгалтерського обліку), на жаль, не дають даній методиці в повній мірі відобразити ситуацію для підприємств України і бути застосованою в якості універсальної моделі передбачення ймовірності банкрутства.

Проведений прогнозний аналіз ймовірності банкрутства за відомими економіко-математичними моделями дозволяє стверджувати, що ймовірність виникнення банкрутства СПАТ “Охоче” є незначною. Висновок про конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств за ймовірністю виникнення банкрутства, необхідність та напрями їх трансформаційних перетворень можна зробити у порівнянні з іншими підприємствами галузі. Як було визначено вище, для сільськогосподарських підприємств України, фінансовий стан яких значною мірою залежить від наявності дебіторської заборгованості та впливу зовнішніх чинників, найбільш адекватний результат забезпечує діагностика платоспроможності Конана-Гольдера та коефіцієнту Таффлера, тому порівняльний аналіз здійснено саме за цими моделями (табл. 2).

Таблиця 1. Ймовірність банкрутства сільськогосподарських підприємств станом на кінець 2011 року

№з/п	Назва підприємства	Діагностика платоспро-можності Конана-Гольдера, Z- критерій	Ймовірність банкрутства	Діагностика платоспроможності за коефіцієнтом Таффлера, Z- критерій	Ймовірність банкрутства

1	СПАТ "Охоче"	-0,27	незначна	1,9	незначна
2	СВАТ "Птахокомбінат Тулчинський"	-1,5	незначна	1,4	незначна
3	Первомайський птахо комбінат	-0,16	низька	0,30	низька
4	ВАСП "Птахофабрика "Зоря"	-0,19	низька	0,40	низька
5	СВАТ "Ольгівське"	-0,18	низька	0,38	низька
6	ПрАТ АФ "Чіурпо-пінське"	-0,9	незначна	0,81	незначна
7	СПАТ "Обрій"	-0,29	незначна	2,0	незначна

Як видно з табл. 2 ймовірність банкрутства сільськогосподарських підприємств, є низькою або незначною. У порівнянні з іншими сільськогосподарськими підприємствами ймовірність банкрутства СПАТ "Охоче" є найменшою, за винятком СПАТ "Обрій". Це означає, що йому і іншим підприємствам на даному етапі розвитку не загрожує банкрутство і, як наслідок, ліквідація.

Водночас, фінансові результати СПАТ "Охоче" у 2011 році погіршилися порівняно з 2010 роком за сумою чистого прибутку з 1019 грн до 102 тис. грн та у розрахунку на 1 акцію з 6,18 до 0,62 грн. через зростання собівартості реалізованої продукції з 25416 тис. грн. до 29092 грн. Зазначимо, що аналогічна ситуація зі зменшенням прибутковості та зростання витрат, що негативно вплинуло на їх фінансовий стан, відбулася на всіх інших розглянутих вище підприємствах.

Дослідження, проведені Островською О.А. говорять, що фінансовий стан – це складна, інтегрована за багатьма показниками характеристика діяльності підприємства в певному періоді, що відображає ступінь забезпеченості підприємства фінансовими ресурсами, раціональності їх розміщення, забезпеченості власними оборотними коштами для своєчасного проведення грошових розрахунків за своїми зобов'язаннями та здійснення ефективної господарської діяльності в майбутньому [6].

Головною передумовою стійкого фінансового стану сільськогосподарських підприємств є ритмічний випуск і реалізація високоякісної продукції. Зазвичай, чим вищі показники обсягу виробництва і реалізації продукції, робіт, послуг і нижча їх собівартість, тим вища прибутковість підприємства, що позитивно впливає на його фінансовий стан. Зниження собівартості продукції дозволить сільськогосподарським підприємствам бути конкурентоспроможними на ринку збуту. Тому розглянуті вище підприємства, які мають всі можливості до ефективного розвитку своєї діяльності, мають активно збільшувати ці показники. Проте стрімке розширення обсягів виробництва продукції часто призводить до того, що грошові кошти на розрахунковому рахунку потребують свого поповнення.

Автор відомого дослідження [7, с. 1] обґрунтовано доводить, що головною особливістю оборотних коштів є "... їх циклічна природа, що виявляється в тім, що в процесі операційної діяльності відбувається постійна зміна форм оборотного капіталу і перехід його з одного елемента оборотних коштів в інший. При цьому важливим об'єктом управління в усіх галузях економіки нашої країни взагалі "... стають високоліквідні оборотні кошти, а саме: грошові кошти та короткострокові фінансові активи". Автор справедливо зазначає, що призначення високоліквідних оборотних коштів в основному полягає в платіжному обслуговуванні кругообігу товарно-матеріальних цінностей виробництва і в цій якості вони являють собою фінансовий важіль управління його поточною господарською діяльністю [7, с. 2].

Недостатня кількість високоліквідних коштів призводить до того, що сільськогосподарські підприємства не можуть розрахуватися з контрагентами, тобто втрачають платоспроможність, що в свою чергу знижує їх конкурентоспроможність. Це означає, що лише збільшення коефіцієнта абсолютної ліквідності дозволить сільськогосподарським підприємствам оформляти довгострокові позики в банку для фінансування поточної діяльності. Збільшення грошових коштів можна забезпечити за рахунок реалізації зайвих виробничих і невиробничих фондів, здачі їх в оренду, виробництва і розробки нових видів продукції, продажу деяких застарілих основних фондів.

Покращенню фінансового стану підприємств сприятиме зменшення питомої ваги постійних витрат у собівартості продукції. Треба сказати, що скорочення витрат – дієвий інструмент стабілізації фінансового стану сільськогосподарських підприємств, оскільки сприяє підвищенню рентабельності продажів і надходженню коштів. У рамках цього потрібно використовувати нормування всіх статей витрат, контроль виконання встановлених нормативів та контроль всіх видів альтернативних витрат (таких як використання Інтернету, телефонного зв'язку, оргтехніки в особистих цілях і інші витрати, яких можна уникнути).

Зменшення питомої ваги постійних витрат у собівартості продукції може бути забезпечено за рахунок раціонального використання матеріальних і трудових ресурсів, впровадження нової техніки і технологій. Оновлення діючого та встановлення нового технологічного обладнання дозволить значно розширити асортимент продукції.

На сучасному етапі розвитку ринкових відносин важливого значення набуває зближення і поглиблення взаємодії сільськогосподарських підприємств в інтересах повнішого задоволення їх потреб у відповідних товарах та послугах, що має назву вертикальної і горизонтальної економічної інтеграції. Горизонтальна інтеграція є поєднанням в одному сільськогосподарському підприємстві виробництва різномірної продукції на єдиній сировинній чи технологічній основі та передбачає пошук можливостей здійснення закупівель разом із іншим покупцем. Звичайно, що збільшення обсягів закупівлі дозволяє отримувати знижки. Вертикальна інтеграція є поєднанням в одному сільськогосподарському підприємстві різних галузей виробництва та сприяє об'єднанню з ключовими постачальниками сировини й матеріалів. У свою чергу вона передбачає проведення моніторингу цін на сировину, виходу на ринок нових потенційних постачальників як альтернативу більш дорогим матеріалам [8].

Згідно з дослідженнями [10-11], цілями інтеграції є зниження витрат, поліпшення можливості впровадження технологічних інновацій, зменшення невизначеності у постачанні і збуті, обмеження конкуренції. Сутність горизонтальної інтеграції полягає в об'єднанні підприємств шляхом злиття або придбання (випуку), завдяки чому створюється нове більш велике підприємство, які мають ширші можливості отримання кредитів; володіють більшою часткою ринку; характеризуються більш високою прибутковістю і меншою собівартістю продукції, меншими затратами на маркетинг; мають кращу позицію при здійсненні торгів, конкурсів або переговорів з постачальниками і покупцями; отримують можливість збільшення кількості пропонованих продуктів в межах того ж ринку; отримують можливість збільшувати оборот капіталу, що дозволяє поновити і оновити основні фонди, отримати патенти тощо.

На нашу думку, горизонтальна інтеграція є досить привабливою для тих сільськогосподарських підприємств України, які мають недостатній рівень забезпеченості власними оборотними коштами та від'ємне значення маневреності власного капіталу. У таких підприємств для фінансування поточної діяльності недостатньо коштів, що перебувають у мобільній формі і вони можуть покривати свої борги лише за рахунок активів швидкої реалізації. Проте, як відомо, кредитори, що зацікавлені в повноті та своєчасності погашення одержаних підприємством позик, мінімізації своїх ризиків, диференціації відсоткових ставок звертають увагу на питання кредитоспроможності підприємства. Тому можна стверджувати, що завдяки кооперації з вітчизняними або зарубіжними підприємствами отримується можливість подолати свої проблеми та ефективно розвиватися.

Перевагами вертикальної інтеграції може бути зниження витрат і, таким чином, покращення конкурентного становища, можливість контролю затрат і якості, забезпечення своєчасності постачання сировини, можливість часткової диверсифікації сфери діяльності.

У цьому контексті ми поділяємо думку автора, який стверджує, що серед зовнішніх факторів найвпливовішим на діяльність сільськогосподарських підприємств є податкова політика держави, оскільки саме від неї буде залежати, яка частина власних високоліквідних оборотних коштів господарчого суб'єкта буде вилучатися на сплату податків, а яка буде залишатися у його розпорядженні для фінансового обслуговування власної діяльності. Другим важливим фактором, який впливає на реальну вартість, а отже і на необхідну загальну кількість всіх високоліквідних оборотних коштів для діяльності виробництва, є темпи інфляції (дефляції) грошей [7, с. 3]. Фінансово-економічна криза, що розпочалася у 2008 році в Україні, а саме проблеми інфляції, неможливості забезпечення належного рівня банківського кредитування негативно вплинули на розвиток сільськогосподарських підприємств. Не всі підприємства були спроможні самостійно відтворити та підтримувати необхідний для їх господарської діяльності рівень високоліквідних оборотних коштів. За таких умов лише економічна інтеграція сільськогосподарських підприємств забезпечує стабільний розвиток певної галузі національного господарства.

Фінансовий стан сільськогосподарських підприємств визначається раціональним розміщенням основних і оборотних засобів (власних і позикових) [12]. Проте досвід підприємств України вказує на те, що доволі часто значна частина майна характеризується тривалим терміном використання і відповідно тривалим періодом окупності. При цьому сума поточних зобов'язань перевищує величину поточних активів. Крім того, у складі дебіторської заборгованості є сумнівна заборгованість, а зростання позикового капіталу відбувається за рахунок короткострокових кредитів банку. Залучення позикових коштів у такому випадку вже не є доцільним. Це означає, що прискорення оборотності оборотних коштів є одним з важливих завдань підприємств.

Вирішення цього завдання потребує забезпечення економії матеріальних ресурсів – збільшення виходу кінцевої продукції з незмінної кількості сировини і матеріалів, яке залежить від технічного оснащення виробництва, рівня майстерності працівників та організації матеріально-технічного забезпечення, кількості норм витрат і запасів матеріальних ресурсів. Пошук резервів економії матеріальних ресурсів передбачає розробку виробничо-технічних й організаційно-економічних заходів.

До виробничо-технічних відносяться заходи, пов'язані з якісною підготовкою сировини до виробничого споживання, удосконаленням конструкції машин, устаткування і виробів, застосуванням більш економічних видів сировини, палива, впровадженням нової техніки і прогресивної технології, що забезпечують максимально можливе зменшення технологічних відходів і втрат матеріальних ресурсів у процесі виробництва виробів з максимально можливим використанням вторинних матеріальних ресурсів. До основних організаційно-економічних напрямків економії матеріальних ресурсів відносяться: підвищення наукового рівня нормування і планування матеріалоемності промислової продукції; розробка і впровадження технічно обґрунтованих норм і нормативів витрат матеріальних ресурсів; використання якісних видів сировини і матеріалів.

Актуальним питанням для сільськогосподарських підприємств України залишається проблема управління дебіторською заборгованістю. Сьогодні існують різні методи управління дебіторською заборгованістю, такі як надання знижок за дострокової оплати, факторинг, овердрафт, облік векселів, розширення кола споживачів, здійснення контролю за станом рахунків з покупцями. Зупинимося детальніше на цих методах. Факторинг (від англ. Factoring – посередник) – фінансова комісійна операція, при якій клієнт передає дебіторську заборгованість факторинговій компанії з метою миттєвого отримання більшої частини платежу, гарантії повного погашення заборгованості, зниження витрат стосовно ведення рахунків. Як правило клієнт є постачальником, який віддає факторинговій компанії право на отримання платежу за товари або послуги. Факторингова компанія відразу виплачує клієнту від 70% до 90% потрібних йому грошей у виді кредиту, а залишок (за вирахуванням оплати за факторингові послуги) перераховують після стягнення всього боргу. Сьогодні в Україні факторингове фінансування готові надавати п'ять банків:

Укресімбанк, Райффайзен Банк Аваль, Укрсоцбанк, ОТП Банк, Сведбанк [9].

Овердрафт є особливою формою короткострокового кредиту, що надається надійному клієнту понад його залишок на поточному рахунку в цьому банку в межах заздалегідь обумовленої суми шляхом дебетування його рахунку. При цьому утворюється дебетове сальдо. Здійснюючи овердрафтне кредитування, банк проводить платежі за клієнта на суму, що перевищує залишок коштів на його поточному рахунку. Таким чином, клієнту фактично надається кредит в межах певного ліміту. Фактично овердрафт є короткостроковим й у більшості випадків незабезпеченим кредитом. Зважаючи на наявні ризики, вартість овердрафта зазвичай є вищою за вартість звичайного кредиту. Кредитування за овердрафтом може бути корисне лише у міру виникнення нагальної потреби в обігових коштах підприємства.

Сучасна практика фінансового кредитування має дві форми – банківську та комерційну. Можливість максимально прискорити оборот матеріальних та фінансових ресурсів надає комерційний кредит, оскільки швидкість обороту ресурсів є основним фактором у забезпеченні росту прибутку при ринкових відносинах. Особливим фінансовим інструментом комерційного кредиту виступає вексель, який є не лише знаряддям кредиту, але і засобом платежу, виконуючи фактично роль грошей. Вексель дає змогу підприємству здійснювати необхідні виробничі витрати без отримання за свою продукцію “живих” грошей [13, с. 2].

Перевагами використання векселів при розрахунках з дебіторами є той факт, що вексель засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця (дебітора) сплатити йому після настання строку визначену суму грошей. При розрахунках з кредиторами вексель як універсальний кредитний та платіжний документ надає право підприємству здійснювати розрахунки на умовах післяплати.

Висновки. Важливим напрямом покращення фінансового стану підприємства є його прогнозування. Оперування різночасними даними та інформацією про можливі зміни фінансового стану дозволяють суб'єктам управління активно впливати на формування показників господарської і фінансової діяльності. Прогнози на майбутнє важливі також для акціонерів, що вклали кошти у власний капітал підприємства, держателів облігацій, які випускає підприємство. Для успішного прогнозування фінансового стану підприємства слід використовувати статистичні моделі Є. Альтмана, А. Спрінгейта, Конана-Гольдера, Р. Таффлера, Романа Ліса.

Для сільськогосподарських підприємств України особливо важливою є горизонтальна інтеграція, яка передбачає поєднання на одному підприємстві виробництва різноманітної продукції на єдиній сировинній чи технологічній основі та пошук можливостей здійснення закупівель разом із іншим покупцем, що дозволить отримувати знижки.

Перевагами вертикальної інтеграції є об'єднання сільськогосподарських підприємств з ключовими постачальниками сировини й матеріалів, що забезпечить зміцнення його конкурентного становища, зниження витрат, можливість контролю затрат і якості, своєчасність постачання сировини, можливість часткової диверсифікації сфери діяльності. Зменшенню питомої ваги постійних витрат у собівартості продукції сприятиме раціональне використання матеріальних і трудових ресурсів, впровадження нової техніки і технологій.

Управління дебіторською заборгованістю сільськогосподарських підприємств потребує використання таких сучасних форм довгострокового погашення дебіторської заборгованості, як факторинг та облік векселів. Кредитування за овердрафтом може бути корисне лише у міру виникнення нагальної потреби в обігових коштах.

Список використаних джерел

1. Королевська Н.Ю. Забезпечення трансформаційних процесів на підприємстві: дис. ...канд. екон. наук: 08.00.04 / Наталія Юріївна Королевська. – Луганськ: Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. – 2010. – 226 с.
2. Коваленко О.Ю. Використання статистичних моделей діагностики банкрутства при прогнозуванні фінансового стану підприємств / О.Ю. Коваленко // Таврійський науковий вісник. – 2011. – Вип. 75. – С.238-247.
3. Altman, Edward, “Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy”, Journal of Finance 23, September 1968, pp. 589-609.
4. Altman E.I. Further Empirical Investigation of the Bankruptcy Cost Question, Journal of Finance, September 1984, pp. 1067 – 1089.
5. Офіційний сайт державної установи “Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України”. [Електронний Ресурс]. – Режим доступу: <http://smida.gov.ua/>
6. Островська О.А. Оцінка фінансового стану підприємств та шляхи її удосконалення (на прикладі підприємств будівельних матеріалів) Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.04.01 / Ольга Анатоліївна Островська; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2004. – 20 с.
7. Осадчук Н.В. Удосконалення управління високоліквідними оборотними коштами підприємств хлібопекарської промисловості: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.07.01 / Наталія Василівна Осадчук; НАН України. Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. – Одеса, 2005. – 20 с.
8. Кузьменко В.П. Вертикальна інтеграція як фактор економічного зростання країн пострадянського простору // Стратегічна панорама. – 2002. – № 4. – С. 101-112.
9. Факторинг в Украине: понятие, ставки, тарифы и условия банковского факторинга в коммерческих банках для предприятий / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.prostobiz.ua/finansy/factoring>
10. Федулова Л.І. Інституційні особливості сучасної корпорації // Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна. – 2006. – Вип. 103-2. – С. 130-136.
11. Федулова Л.І. Інтеграційні процеси корпоративних структур: можливості для інноваційного розвитку економіки // Економіка та прогнозування. – 2007. – № 3. – С. 19-28.
12. Клементьєва О.Ю. Фінансовий стан підприємства та його прогнозування: дис. ...канд. екон. наук: 08.00.08 / Олександра Юріївна Клементьєва. – К.: КНЕУ. – 2007. – 233 с.
13. Гавриловська Л.М. Облік та аудит вексельних операцій в системі розрахунків на підприємствах (на матеріалах підприємств паливно-енергетичної галузі України) [Текст]: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Людмила Миколаївна Гавриловська; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2001. – 15 с.

Стаття надійшла до редакції 02.03.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"